

УДК 159.9:316.752 — 058.833

В. Є. Ткаченко — аспірантка,
Одеський національний університет імені І. І. Мечнікова,
кафедра загальної та соціальної психології
e-mail: 4undra@rambler.ru

ЗМІСТ І УЗГОДЖЕНІСТЬ ЦІННОСТЕЙ ПОДРУЖЖЯ ЯК ЧИННИК БЛАГОПОЛУЧЧЯ ШЛЮБУ

У статті систематизовані й проаналізовані наявні наукові дані про значення змісту цінностей подружжя і їхньої узгодженості для благополуччя шлюбу.

Ключові слова: цінності подружжя, благополуччя, задоволеність шлюбом, зміст, узгодженість.

Зміни, що відбуваються в житті суспільства, залишають свій відбиток і на сімейних відносинах. Криза економічної, юридичної і соціальної систем, зміни в системі цінностей у свідомості суспільства пов'язані з ослабленням ролі сім'ї як соціального інституту. Перехід ряду функцій сім'ї до інших соціальних інститутів, розповсюдження різноманітних (зокрема спотворених) форм шлюбу (юридично оформлений, гостьовий шлюб, повторний шлюб, фактичний шлюб, свингерство, груповий шлюб та ін), а також переважання професійно-кар'єрних цінностей над сімейними призводять до того, що сім'я перетворюється на господарсько-споживчий осередок, в якому відбувається втрата значення сімейних зв'язків.

Подібного роду тенденції, якщо вчасно не звернути на них увагу, можуть призвести до плачевних наслідків, оскільки повноцінне виконання сім'єю її функцій є необхідною умовою збереження історичної спадкоємності поколінь, розвитку особистості і суспільства в цілому, суспільної стабільності і прогресу.

Особливо актуальним представляється нам дослідження ціннісних орієнтацій подружжя як чинника мотивації їх поведінки, як соціально-психологічної основи їх вчинків.

Сучасна постнекласична парадигма в науці відводить цінностям особливу роль. Так, на думку В. С. Стюпіна, цінності суб'єкта забезпечують для нього успішніший вибір розвитку системи в ситуаціях нестійкості [11].

Метою даної статті є спроба систематизувати і проаналізувати наявні наукові дані про значення змісту цінностей подружжя і їх узгодженості для благополуччя шлюбу.

Як було показано в нашій статті «Феномен благополуччя подружніх відносин», ми розуміємо під благополуччям шлюбно-подружніх відносин досягнення подружньої інтеграції при повному розвитку обох особ подружжя і забезпеченні їх суб'єктивного благополуччя.

Подружня інтеграція передбачає, по-перше, наявність сумісності особистісних характеристик подружжя й узгодженості всіх процесів їхньої спільної життєдіяльності; по-друге, вирішення проблеми «екзистенціальної дихотомії» (Е. Фромм).

Аналіз робіт А. Маслоу, Е. Фромма, К. Роджерса, А. Адлера, К. Вітакера, Ю. Е. Альошиної, Л. Я. Гозмана й ін. показує, що найбільш сприятливі відносини створюються при взаємодії розвинених, зрілих особистостей подружжя. К. Вітакер у своїй роботі затверджує, що цілісні відносини виникають тільки при взаємодії цілісних особистостей [2].

Проведений нами аналіз літературних джерел показує: питання, що мають безпосереднє відношення до якості шлюбу, а також і саме поняття його благополуччя обґрунтовані ще недостатньо. Виконані в цьому напрямі дослідження стосувалися вивчення задоволеності подружжя шлюбом і лише окремих сторін якості шлюбу: його стабільності і стійкості, сумісності подружжя і т. д. (А. Н. Волкова, А. К. Дмитренко, Н. Н. Обозов, Н. Ф. Федотова, В. В. Матіна, Е. В. Антонюк, Ю. Е. Альошина, Т. А. Гурко, Т. М. Трапезникова і ін.).

Також очевидно, що більшість авторів, крім значимості інших факторів, має на увазі або відкрито визнає більшу роль у забезпеченні якості шлюбу й загального здоров'я сім'ї особистісних характеристик подружжя. Тому дослідження останніх років продовжують розкривати особливості ціннісних орієнтацій і уявлень про сім'ю й шлюб у людей, які вже створили свою сім'ю, так і тих, хто готується до цього (Торохтій В. С., 1966; Ейдемільер Э. Г., Юстицкіс В., 1999; Дружинін В. Н., 2000; Москвичева Н. Л., 2000; Гурова Р. Г., 2000 і ін.).

Більшість психологів, досліджуючи феномен задоволеності шлюбом, відзначали значення чинника цінностей подружжя (Волкова А. Н., Альошина Ю. Б., Дмитренко А. Д., Тіводар А. Р., Трофімова Ю. В.).

Дж. Медлінг і М. МакКері, вивчаючи зв'язок між задоволеністю шлюбом і схожістю цінностей у подружжя з різним стажем сумісного життя, серед виділених груп (I — стаж шлюбу від 1 до 12 років, II — від 13 до 25 років, III — 26–50 років) тільки в третій групі виявили схожість цінностей, позитивно пов'язану із задоволеністю шлюбом [1].

У дослідженні С. І. Голод (1984) також виявлене зближення ціннісних орієнтацій подружжя в шлюбі із стажем більше десяти років [4].

Порівняння Олейник Ю. Л. пріоритетності цінностей у молодят і осіб, вступаючих до шлюбу, виявило значущі відмінності: у осіб, вступаючих до шлюбу, цінності мають чітку сімейно-побутову спрямованість, а у благополучних молодят спостерігається збалансованість цінностей сімейних і пов'язаного з професійною діяльністю подружжя [10].

Т. А. Гурко при систематизації чинників задоволеності шлюбом виділяє окремою групою емоційно-етичні цінності, включаючи в неї відчуття любові і повагу до партнера, загальні погляди і інтереси, подружню вірність [5].

На думку Трапезникової Т. М., характер подружніх відносин залежить від ступеня узгодженості сімейних цінностей чоловіка і дружини. Відповідно до шкали сімейних цінностей, подружжя висуває на перший план ту або іншу функцію сім'ї, якій приділяє особливу увагу, особисту енергію і час. Розузгодження сімейних цінностей є однією з причин ролевої невідповідності подружжя. Схожість ціннісних орієнтацій дозволяє сформувати ціннісно-орієнтаційну єдність подружньої пари [14].

При комунікативній ціннісно-орієнтаційній єдності (схожість на високому рівні значень комунікативних цінностей) сімейні відносини, як вважає Б. Фарбер, можуть оцінюватися як щасливі [14].

В. А. Сисенко спільно з О. Г. Гуковою при характеристиці «внутрісистемних» чинників стабільності шлюбу також указує на вплив ступеня схожості і відмінності ціннісних і світоглядних орієнтацій подружжя, таких як «відношення до сімейних цінностей й батьківства, установки на позародинні цінності, зокрема на кар'єру, відношення до матеріальних і духовних цінностей, поняття сенсу і мети життя ін.» [12].

Волкова А. Н. в своєму дослідженні подружньої сумісності одним з її аспектів вважає співпрацю подружжя як ролевих партнерів. Вона приходить до висновку,

що в неблагополучних парах дружини характеризуються значним розузгодженням сімейних цінностей: їх уявлення про те, які з тих семи, що вивчаються по методиці «Ролеві очікування і домагання в шлюбі», сімейних функцій є найбільш важливими для сім'ї, істотно розрізняються. Найбільше значення для подружньої взаємодії має згода щодо місця і значення чотирьох сімейних цінностей: сексуальна взаємодія, народження і виховання дітей, моральна і емоційна підтримка один одного, соціальні контакти. Різне відношення до цих цінностей найнесприятливіше позначається на взаєминах подружжя [3].

Підтвердженням духовної узгодженості, як показала Волкова, виступає саме схожість, подібність духовних устроїв подружжя.

А. К. Дмитренко виділив інваріантні (слабо змінні) характеристики стабільного шлюбу в перші роки подружнього життя, які задовольняють потребу подружжя в спілкуванні. У цю групу автор відносить установки подружжя на цінності сім'ї і ціннісно-орієнтаційну єдність подружжя.

На думку А. К. Дмитренко, узгодження сімейних цінностей подружжя — процес менш гнучкий, ніж ролева поведінка, але більш значущий для задоволеності браком: у стабільних сім'ях прямий зв'язок між термінальними і інструментальними цінностями подружжя, а також між цінностями і задоволеністю браком вища.

Ієрархія цінностей подружжя в стабільних сім'ях, за даними Дмитренко, виражає соціальні норми. Термальні цінності в міських сім'ях зміщені на сферу особистого життя, причому, такі цінності як «любов», «щасливе сімейне життя», «здоров'я» у чоловіків займають перші місця; у жінок до одного ряду з цими цінностями входить «загальна хороша обстановка як умова благополуччя кожного». Згідно з автором, подібна обставина служить підтвердженням вислову С. Л. Рубінштейна про те, що особисте життя складають спільно з суспільними і пізнавальними відносинами, затверджуючи існування ставлення до іншого [6].

М. Земська, що встановила існування декількох найбільш характерних типів подружньої адаптації, одним з критеріїв відмінностей подружжя — представників різних типів висунула відношення до системи цінностей партнера і цінностей, що формуються в шлюбі (відкидання, визнання, ухвалення) [8].

Т. В. Андрєєва, Шмотченко Ю. А. у сучасному дослідженні задоволеності шлюбом чоловіків виявили, що задоволеність тим вище, чим більш значущою для них є цінність ефективності в справах [1].

О. Шишкіною отримані співвідношення високих показників задоволеності шлюбом чоловіків, у яких значущою є цінність «продуктивність життя», і низьких, у яких особливу значущість представляє цінність «наявність хороших і вірних друзів». Незадоволеність шлюбом характерна для жінок, чиї чоловіки в ієрархії цінностей віддали перевагу позиціям «розваги» і «щастя інших» [1].

Тіводар А. Р. до загальних чинників, що обумовлюють суб'єктивне благополуччя особи в шлюбі, відносить: а) високу загальну цінність можливих видів активності, що переживається особою, в сім'ї; б) змістовну близькість сімейних цінностей суб'єкта шлюбного спів-буття з цінностями партнера (партнерки); у) вищі загальні показники ціннісної орієнтованості на різні види активності в шлюбному спів-бутті у партнера (партнерки).

Вона встановлює, що особі, яка організує своє буття в значущій для неї області життя, властиве переживання задоволеності (незадоволеності) залежно від того, наскільки втілений проект відповідає ціннісній орієнтованості на ті види активності, які підтверджують її ідентичність. При цьому показано, що молода жінка швидше за все буде задоволена своїм шлюбом, якщо її ціннісні уявлення

відповідають до цінностей партнера, а ось задоволеність шлюбом у молодих чоловіків пов'язана з тим, що представляє цінність для них самих [13].

На сучасному етапі розвитку психологічної науки в рамках постнекласичної парадигми сім'я розглядається як система, що самоорганізовується, яка об'єднує на першому етапі двох людей, тобто дві відкриті системи, що самоорганізовуються.

Подібне поєднання партнерів дозволяє виникнути «внутрішній єдності при зовнішній протиставленості» (В. І. Слободчиков). Внаслідок чого формується зване Б. Ф. Ломовим «організоване і диференційоване ціле», званий Л. І. Анцифєровою «загальний фонд цінностей» [9].

Трофімова Ю. В., яка обґрунтовує розуміння сім'ї як системи, що самоорганізовується, робить акцент на узгодженості цінностей подружжя. Вона посилається на думку Клочко В. Е., який вважає, що у взаємодію вступають «тільки відповідні один одному протилежності» [15].

Про значення відповідності, узгодженості ціннісно-сміслових координат життєвих світів подружжя говорить і В. Е. Клочко [9].

Трофімова Ю. В. стверджує, що саме свідоме прагнення подружжя взаємодіяти в режимі постійного розвитку, спираючись у цьому розвитку на загальні сімейні цінності, дозволяє забезпечити стійкість сімейної системи в процесі її зміни.

При подружній взаємодії відбувається демонстрація цінностей кожним з подружжя, що вказує на своєрідність і неповторність особистості й дає можливість подружжю краще пізнати один одного. У процесі проникнення одним з подружжя у внутрішній світ іншого через вивчення його цінностей відбувається динаміка наявних своїх цінностей і формування нових в обох з подружжя. Що надалі служить підставою єдності сім'ї й погодженості під час вибору напрямку розвитку сім'ї [15].

Таким чином, виконаний нами теоретичний аналіз свідчить про необхідність виділення цінностей як окремої групи чинників благополуччя подружніх відносин. При цьому необхідною умовою дослідження благополуччя браку є не тільки встановлення ступеня узгодженості цінностей, але і розгляд їх змісту у кожного з подружжя.

Література

1. Андреева Т. В. Сельская семья: Материалы 3-го съезда Общества психологов. — СПб.: СПбГУ, 2003.
2. Витакер К. Полночные размышления семейного терапевта / Пер. с англ. М. И. Завалова. — М.: Независимая фирма «Класс», 1997.
3. Волкова А. Н. Социально-психологические факторы супружеской совместимости: Автореф. дисс. ...канд. психол. наук. — Ленинград, 1979.
4. Голод С. Стабильность семьи: социологический и демографический аспекты. — Л., 1984.
5. Гурко Т. А. Становление молодой семьи в крупном городе. Влияние добрачных факторов и особенностей ролевого взаимодействия на успешность брака: Автореф. дисс. ... канд. филос. наук. — М., 1983.
6. Дмитренко А. К. Социально-психологические факторы стабильности брака в первые годы супружеской жизни: Автореф. на соиск.уч.степ.канд.психол.наук. — К., 1989.
7. Елизаров А. Н. Роль духовных ценностных ориентаций в процессе интеграции семьи // Вестник Моск. ун-та. Сер. 14. Психология. — 1997. — № 3.
8. Земска М. Семья и личность. — М.: Прогресс, 1986.
9. Клочко В. Е., Галажинский Э.В. Самореализация личности: системный взгляд. — Томск: ТГУ, 1999.
10. Олейник Ю. Н. Исследование уровней совместимости в молодой семье // Психологический журнал. — 1986. — № 2.

11. Степин В. С. Саморазвивающиеся системы и перспективы технической революции // Синергетическая парадигма. Многообразие поисков и подходов. — М.: Прогресс-Традиции, 2000.
12. Сысенко В. А., Гукова Е. Г. К вопросу о комплексном анализе системы факторов устойчивости семьи // Проблемы стабильности брака. Проблемы семьи VI. — Тарту: Изд-во Тартуск. гос. ун-та, 1980.
13. Тиводар А. Р. Личность как субъект со-бытия в брачных отношениях. Автореф. дисс. ... д-ра психол. наук. — Краснодар, 2008.
14. Трапезникова Т. М. Этика и психология семейных отношений. — Л.: ЛГУ, 1988.
15. Трофимова Ю. В. Общепсихологический подход к изучению семьи // Сибирская психология сегодня. — Выпуск 2. — Кемерово, 2003.

В. Е. Ткаченко — аспирантка

Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова
кафедра общей и социальной психологии

СОДЕРЖАНИЕ И СОГЛАСОВАННОСТЬ ЦЕННОСТЕЙ СУПРУГОВ КАК ФАКТОР БЛАГОПОЛУЧИЯ БРАКА

Резюме

В статье систематизированы и проанализированы имеющиеся научные данные о значении содержания ценностей супругов и их согласованности для благополучия брака.

Ключевые слова: ценности супругов, благополучие, удовлетворенность браком, содержание, согласованность.

V. E. Tkachenko — postgraduate

Odessa National University by named I. I. Mechnikov

THE CONTENT AND COORDINATION OF VALUES OF SPOUSES AS THE FACTOR OF WELL-BEING OF MARRIAGE

Summary

In work available scientific data about value of the content of values of spouses and their coordination for well-being of marriage are systematised and analysed.

Key words: values of spouses, well-being, satisfaction marriage, content, coordination.